

ри од Словака причу о Јаношику; док прича о свештенику и Циганину припада хуморескама међународног типа. — Вјерујемо да мотив приче о краљу Матијашу постоји у усменој прози Словеније и сјеверне Хрватске, а мотив о свештенику и Циганину, можда, у народној прози Јужних Словена. Ова студија може бити од користи за наше испитиваче међуетничких утицаја код наших и сусједних народа.

Другу расправу, *Укоснице словачких жена у Тоткомлошу*, написао је Берђ Табори (Dyörgy Tábori, Ihlíčky slovenských žien v Tóthkomlősi), а мађарског рукописа превео Аугустин Мика. Селачке жене у Словачком Комлошу носе још и данас украшене укоснице („шнале“ за „пунђу“). Раније су их правиле домаће занатлије од волујског рога, а од 1870-тих година од метала, највише од месинга. У средини укоснице мајстор је урезавао годину прављења и име дотичне жене, односно иницијале њеног имена и имена њеног мужа. Слободна поља са стране украшавао је разном орнаментиком. Расправа је илустрована фотографијама и нацртима (стр 609—20).

У рубрици „Материјали“ објављен је прилог *Занатска израда обуће у Пуканицу*, пише Јан Бродњански (Brodnianski). Ријеч је, углавном, о чизмама, које Словаци и Словакиње носе у свако доба године, као и Мађари. Описује се начин израде и набрајају многе алатке, које се приказују нацртима.

У рубрици „Архив“, Вицент Седлак саопштава *Историске изворе о хајдуку Јакубу Суровцу* (на латинском), односно о хватању хајдука Суровца и његова друга Томаша Грегуша, који су се, по примјеру Јаношика и његове дружине, одметнули од власти из незадовољства које је владало у народу против насиља феудалаца. Погубљени су на мученички начин у Брезну 1740 г. — Марија Јершова саопштава записе једног словачког учитеља с краја XVIII в., под насловом *Из словачког народног вјеровања*.

У рубрици „Извјештаји“, Соња Ковачовичова саопштава *Фолклористичка посматрања у Румунији*, уз богату илустрацију фолклором и рељефима са споменика цара Трајана у Добруци. — На крају су два приказа и богата *Библиографија словачке етнографије и фолклористике за 1954—5 годину*.

Р. Ковијанић

Др МИЛАН ПРЕЛОГ: ПОРЕЧ, ГРАД И СПОМЕНИЦИ

(Издање Савезног института за заштиту споменика културе,
Београд 1957)

Сасвим је сигурно да је ова пажње вредна монографија била очекивана књига, не само зато што попуњује једну потребу

већ и стога што указује на користан начин обрађивања такве и сличне материје, каква је код нас не ретка.

Већ и сам предговор аутора, са освртом на околности припремања овог рада, уверава у озбиљност постигнутог резултата. Јер свакако треба претпоставити да је могао бити темељито обрађен материјал који су екипе прикупљале 1951 и 1952 године, чим су резултати двогодишњих акција сређивани, према ауторовим речима, прикупљањем документације и прегледавањем литературе све до 1955 г. Но нема сумње да је рад изискивао стално допуњавање све до његовог изласка из штампе ове године. Ово све упућује на то да би ова монографија за коју аутор скромно вели да је „тек један покушај да се приступи монографском приказу једног града“, могла у потпуности одговорити својој намени.

Саставни делови монографије су саображени циљу целовитог историко-споменичког приказа.

У првом делу, кроз историју Истре и Пореча, сагледане кроз њене одразе на град, аутор на непосредан и инструктиван начин уводи у услове који су били од битног значаја за настајање и трајање насеља. Аутор хронолошким редом синтетизира све факторе који су деловали на формирање Пореча. Чињенице по проблему аутор објективно премерава и, како је у уводу нагласио, не оптерећује свој текст подацима уколико нису таквог карактера да придонесе сврси монографије. Од историјских података др М. Прелог је одабирао оне који су најважнији у том смислу: ратне догађаје чије политичке последице мењају економске основе.

Од римског освајања до стварања *Colonia Iulia Parentium*, кроз долазак Словена и франачки период и кроз све време Средњег века и касније, аутор особито обраћа пажњу на друштвено уређење које пресудно делује на стварање друштвено-економске структуре, што непосредно има одраза на поделу добара, на формирање новчаних односа и фискалног система. Ово је без сумње од значаја, јер имовинско стање градског живља даје импулс потреби за фортификацијом града, а из овога за његовим унутрашњим урбанистичким регулисањем, те истовременом диспозицијом улица, профаних и сакралних споменика и градских кућа. Треба, осим тога, рећи да је продирање стилова у уској вези са створеним историјским условима који убрзавају њихово наилажење и трајање. Др М. Прелог није пропустио да посебно оцени значај културне и уметничке традиције, која без сумње код великог дела споменика формира њихов стил.

С друге стране, аутор је одредио право место моћном средњовековном чиниоцу — цркви, чија је друштвена и економска улога свакако значајна, због компактности њене хијерархије и трајног поседовања добара. Практично, улога цркве била је тим већа што је она веома често била носилац наруџби за сакралну архитектуру, скулптуру и сликарство.

У другом делу аутср је на прегледан начин пришао приказивању развитака Пореча. Прво место у приказу дато је луци као важном објекту економског живота, те према томе и урбанистичке гравитације, а кроз њу је разгледано и мењање самог облика полуотока. Градским зидовима и обновама фортификација до XVIII века аутор је посветио неколико страница своје монографије. Разгледавши у неколико отсека стране града и извесне настале промене, аутор прелази на приказивање римске урбанистичке основе, на форум, храм и друге остатке римских грађевина. Што је материју дао у оваквом хронолошком реду, др. М. Прелог је свакако имао разлога. После овога је, у пет отсека, дат општи преглед романичке и готичке архитектуре, те и архитектуре Средњег века. Аутор је свакако опет имао својих разлога који су га руководили да у два отсека претстави сакралну архитектуру, најпре као „Црквене грађевине XI—XIII столећа“ и потом даље у новом отсеку „Средњовјековна сакрална архитектура“. Део о развоју града је добио потпуни завршетак прегледом развитака Пореча од XVI до XX века.

Важнијим споменицима у граду аутор је посветио читав трећи део монографије. С правом је прво место дато Еуфразијевој базилици, која је изнова приказана по архитектури и декорацији. Аутор је без сумње имао разлога да приказивање старијих сакралних објеката Еуфразијеве базилике подели у два отсека: „Еуфразијева базилика и остаци ранијих сакралних објеката“ и „Остаци ранијих сакралних објеката“. Као новину, која има и посебан значај код приказивања Еуфразијеве базилике, треба сматрати два последња отсека: „Хисторијски слијед објеката“ и „Живот Еуфразијевог комплекса кроз вијекове“.

После овога следи приказ бивше Фрањевачке цркве, а од фортификација петорокутне и округле куле.

Кућу двају светаца, Каноничку кућу и друге двадесет и две куће приказао је аутор на више од 30 страна текста. Већ и из малог броја нота — 5 нота за 33 стране текста — може се закључити у коликој је мери овај материјал и приказ нов. Као објашњење овоме треба додати да у осталим деловима аутор богатије користи литературу зато што су и проблеми обрађенији. Но није само број нота индикатор колико је овај материјал нов, већ и чињеница да је за цео овај део цитиран само Ф. Форлати, *Restauri a vecchie case di Parenzo*. И управо зато што је ово такоређи сасвим нов материјал, аутор је пришао обради тог дела кроз јасан чињенички преглед, документујући га одабраним фотографијама, плановима основа и техничким снимцима фасада.

У анализи садашњег стања града, која претставља IV део монографије, аутор прави корисне закључке о урбанистичком комуникациском карактеру целине и појединачно за сваки проучени блок.

Треба рећи да је аутор обухватио као материјал, изгледа, све оно о чему је било вредно проговорити, те није изостављен ниједан објекат који би заслужио пажњу. У овом смислу је монографија потпуна.

Сама припрема историског приказа обилује фактографским подацима, који су одабирани према значају и сврси. Овај чињенични материјал је изложен на разумљив начин, стилем који још више објашњава и не доводи читаоца у колебање односно веродостојности чињеница и значаја закључака.

Треба на крају рећи да особиту пажњу заслужује леп број старих ведута са графика, литографија и дрвореза, потом ново-припремљени урбанистички планови, архитектонски снимци фасада и детаља, основе зграда, профили декоративне пластике и бројне фотографије снимљене из оптималног угла.

Стога се слободно може закључити да је монографија испунила свој задатак и одговорила намени, те заслужује сваку пажњу.

*
* * *

Можда читав овај приказ и не би требало да буде штампан у „Историским записима“ да није чињеница да и у Црној Гори има проблема сличног карактера, и да неки градови и насеља — споменици на Црногорском Приморју — чекају управо овакав начин проучавања и приказивања. То проучавање је тим хитније што нова економика и убрзани развој насеља каткад замећу трагове историје и њене споменике.

Др Константин Петров

ДР ЦВЕТКО КОСТИЋ: СЕЉАЦИ ИНДУСТРИСКИ РАДНИЦИ

(Издавачко предузеће „Рад“, Београд, 1955)

Проблем сељака индустријских радника Костић је пратио кроз процес прелажења сељака у индустрију, кроз њихову економику и надградњу. У овом чланку ми ћемо се задржати на економици и надградњи сељака индустријских радника и неким општим карактеристикама рада, док о процесу прелажења сељака у индустрију неће бити говора на овом месту.

О економици сељака индустријских радника Костић говори у шестој глави под насловом: *Особености економије сељака индустријских радника*. Особеност је у овом смислу специфичност, а она је карактеристична за економију сваке друштвене групе па и сељака индустријских радника. Према томе, изlišно је наглашавати „особености“ економије, јер је она особена тиме што је економија сељака индустријских радника и има своје развојне законитости.